Features of speech in children with speech problems

Shoxista MAMAJONOVA¹, Noxida DJUXANOVA²

Ferghana State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received May 2021
Received in revised form
20 May 2021
Accepted 15 June 2021
Available online
15 July 2021

ABSTRACT

The article describes effective ways of working with facial and mimic praxis in children with speech disorders in preschool age using psychological subtests.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

speech,
subtest,
facial praxis,
preschoolers.

Nutqida nuqsoni bor bolalar nutqining o'ziga xos xususiyatlari

Kalit so'zlar:

nutq,
subtest,
yuz praksisi,
maktabgacha
yoshdagi bolalar.

ANNOTATSIYA

Maqolada maktabgacha yosh davridagi nutqiy rivojlanishida nuqsoni bor bolalarning oral va yuz praksislari bilan psixologik subtestlar yordamida samarali ishlash usullari yoritilgan.

Особенности речи у детей с речевыми проблемами

Ключевые слова:

речь,
субтест,
лицевой
праксис,
дошкольники.

АННОТАЦИЯ

В статье описаны эффективные способы работы с лицевыми и мимическими праксами у детей с нарушениями речевого развития в дошкольном возрасте с использованием психологических субтестов.

Mamlakatimizning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-madaniy hayotida amalga oshiri-layotgan tub islohotlar jamiyatimiz oldiga davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblangan ta'limni

¹ Lecturer, Ferghana State University. Ferghana, Uzbekistan.

² Lecturer, Ferghana State University. Ferghana, Uzbekistan.

yangilash va yosh avlodni zamon talablariga javob bera oladigan barkamol inson etib tarbiyalashdek muhim vazifalarni qo'ymoqda. Respublikamizda ta'lim tizimini takomillashtirish Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19-mayda qabul qilingan Senat tomonidan 2020-yil 7-avgustda ma'qullangan O'zbekiston Respublikasining ta'lim to'g'risida Qonun (O'RQ-637, 23.09.2020) ta'lim tizimini takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish, sifatli kadrlar tayyorlash, ta'limning jahon standartlariga tenglashtirishda oldinga qo'yilgan yana bir qadamdir [1].

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish shaxsni o'qitish va tarbiyalashga oid eng yaxshi an'analarni saqlab qolgan va boyitgan holda majmuaviy xarakter kasb etib, ta'lim tizimining barcha sohalarini to'la qamrab oladi va jamiyatda qaror topgan malakali mutaxassislarni tayyorlash borasidagi ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 55-moddasida, davlat jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalarning (shaxslarning) davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional ta'lim muassasalarida inklyuziv shaklda bepul umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va maktabdan tashqari ta'lim olishini ta'minlaydi. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan, shuningdek uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalarni o'qitish hamda tarbiyalash uchun davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari tashkil etiladi. Ta'lim oluvchilarni ushbu ta'lim muassasalariga yuborish va ulardan chetlatish ota-onasining yoki boshqa qonuniy vakillarining roziligi bilan tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyaning xulosasiga binoan amalga oshiriladi. Davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilar davlat ta'minotida bo'ladi. 56-modda. timoiy reabilitat-siyaga muhtoj bo'lgan bolalarni (shaxslarni) o'qitish va tarbiyalash uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarini tashkil etilishini e'tirof qilinishi ham muhim ahamiyatga molikdir.

Tadqiqotimiz davomi sifatida nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarning nutqiy qobiliyatlarini yaxshilash maqsadida ular bilan artikulyatsion apparat harakatchanligini markaziy nerv tizimi bilan bog'liq jihatlarini (oral va yuz praksislari) tekshirish mashqlarini o'tkazishga qaror qildik. Bu tekshiruvni o'tkazishda 28 ta subtestdan iborat "Cheburashka" metodikasidagi oral va yuz praksislarni aniqlash subtestidan foydalandik.

Ushbu metodikada 8 ta artikulyatsion apparatning nechog'lik harakatchanligini aniqlashga qaratilgan mashqdan tashkil topgan. Bu shaqlarni maktabgacha yosh davridagi bolalarda guruhviy va yakka tartibda o'tkazish mumkin. Mashqlar 4 hafta davomida 4 bosqichda amalga oshirildi.

Quyidagi jadvalda maktabgacha ta'lim muassasasidagi 10 nafar nutqida nuqsoni aniqlangan bolalar bilan olib borilgan mashqlarning natijalari ko'rsatilgan.

Jadvalda ko'rinib turganidek metodikaning natijalari 1-bosqichda bir oz past natijani qayd etgan bo'lsa ikkinchi va uchunchi bosqichda asta sekin natijalar ko'tarilib, ijobiy natijalar nisbatan ortishi kuzatildi. Ushbu mashqlarni birinchi bosqichda bajarishda bolalar psixolog va tarbiyachining ko'magida ularning tushuntirishi va undashlari bilan bajardilar. Ularning orasida birinchi bosqichda mashqalarni bajarishdan bosh tortuv-chilari ham uchradi. Bunday paytda tarbiyachining ko'magidan foydalanildi [2].

Ikkinchi bosqichda bolalar birmuncha faollashdi. Mashqlarni bajarishda ham bu o'zining ijobiy natijasini berdi. Ikkinchi va uchunchi bosqichda mashqni bajarishdan bosh tortuvchi bolalar uchramadi. Shunday bo'lsa ham bolajonlar psixologning ko'rsatmalari asosida mashqlarni bajarishdi.

To'rtinchi bosqichda esa bolajonlar mashqlarni bajarishga bajonidil kirishdilar. Psixolog esa asosan mashqlarni bajarishni nazorat qilib turdi.

Metodikamizning birinchi "Qoshlarni yuqoriga ko'tarib ,og'izni katta ochib hayratlanish" mashqi birinchi bosqichda 6 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan

bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 3 ball, 3 nafar bola 3 ball, 2 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 20 % ijobiy natijaga erishildi.

NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR NATIJALARI							
T/r	Topshiriqlar	Bolalar soni foiz	Topshiriqlarni bajarganlik ko'rsatkichlari %				
			1 ball	2 ball	3 ball	4 ball	
1.	Qoshlarni yuqoriga ko'tarib, og'izni katta ochib hayratlanish	10 nafar	6 ta	3 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			5 ta	4 ta	1 ta	1 ta	2-bosqich
			4 ta	2 ta	2 ta	1 ta	3-bosqich
			2 ta	3 ta	3 ta	2 ta	4-bosqich
2.	Ko'zlarni qisib go'yoki quyoshga qaragandek holatni hosil qilish.	10 nafar	3 ta	5 ta	2 ta	0 ta	1-bosqich
			2 ta	3 ta	2 ta	3 ta	2-bosqich
			1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	3-bosqich
			0 ta	1 ta	4 ta	5 ta	4-bosqich
3.	Lunjlarni ichkariga tortish (ozg'in bola)	10 nafar	5 ta	4 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			3 ta	2 ta	4 ta	1 ta	2-bosqich
			2 ta	3 ta	4 ta	1 ta	3-bosqich
			1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	4-bosqich
4.	Tilni soat kabi harakatlantirish	10 nafar	6 ta	3 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			5 ta	4 ta	1 ta	1 ta	2-bosqich
			4 ta	2 ta	2 ta	1 ta	3-bosqich
			2 ta	3 ta	3 ta	2 ta	4-bosqich
5.	Til yordamida og'zingizning ichida xuddi qantni harakatlantirgandek harakatlarni bajaring.	10 nafar	7 ta	2 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			5 ta	4 ta	1 ta	1 ta	2-bosqich
			3 ta	3 ta	2 ta	1 ta	3-bosqich
			2 ta	3 ta	3 ta	2 ta	4-bosqich
6.	Lunjlarni shishirish. (Baqaloq bola)	10 nafar	5 ta	4 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			3 ta	2 ta	4 ta	1 ta	2-bosqich
			2 ta	3 ta	4 ta	1 ta	3-bosqich
			1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	4-bosqich
7.	Ko'z bilan o'ng tomonga qaralganda, til bilan chap tomonni ko'rsatish	10 nafar	3 ta	5 ta	2 ta	0 ta	1-bosqich
			2 ta	3 ta	3 ta	2 ta	2-bosqich
			1 ta	3 ta	3 ta	3 ta	3-bosqich
			0 ta	1 ta	4 ta	5 ta	4-bosqich
8.	Tilni tanglayga tekkizish orqali otning harakatlariga taqlid qilish.	10 nafar	6 ta	3 ta	1 ta	0 ta	1-bosqich
			5 ta	4 ta	1 ta	1 ta	2-bosqich
			4 ta	2 ta	2 ta	1 ta	3-bosqich
			2 ta	3 ta	3 ta	2 ta	4-bosqich

Metodikamizning ikkinchi "Ko'zlarni qisib go'yoki quyoshga qaragandek holatni hosil qilish." mashqi birinchi bosqichda 3 nafar bola 1 ball, 5 nafar bola 2 ball, 2 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 1 nafar bola 1 ball, 2 nafar bola

2 ball, 3 nafar bola 3 ball, 5 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 50 % ijobiy natijaga erishildi.

Metodikamizning uchunchi "Lunjlarni ichkariga tortish (ozg'in bola)" mashqi birinchi bosqichda 5 nafar bola 1 ball, 4 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 1 nafar bola 1 ball, 2 nafar bola 2 ball, 3 nafar bola 3 ball, 4 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 40 % ijobiy natijaga erishildi.[3]

Metodikamizning to'rtinchi "Tilni soat kabi harakatlantirish" mashqi birinchi bosqichda 6 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan

bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 3 nafar bola 3 ball, 2 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 20 % ijobiy natijaga erishildi.

Metodikamizning beshinchi "Til yordamida og'zingizning ichida xuddi qantni harakatlantirgandek harakatlarni bajarang" mashqi birinchi bosqichda 4 nafar bola 1 ball, 2 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 3 nafar bola 3 ball, 2 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 20 % ijobiy natijaga erishildi.

Metodikamizning oltinchi "Lunjlarni shishirish.(Baqaloq bola)" mashqi birinchi bosqichda 5 nafar bola 1 ball, 4 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 4 nafar bola 3 ball, 1 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 40 % ijobiy natijaga erishildi.[4]

Metodikamizning yettinchi "Ko'z bilan o'ng tomonga qaralganda,til bilan chap tomonni ko'rsatish " mashqi birinchi bosqichda 3 nafar bola 1 ball, 5nafar bola 2 ball, 2 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 1 nafar bola 2 ball, 4 nafar bola 3 ball, 5 nafar bola 4 ball, qo'lga kiritishdi. 50 % ijobiy natijaga erishildi.

Metodikamizning sakkizinchi "Tilni tanglayga tekkizish orqali otning harakatlariga taqlid qilish." mashqi birinchi bosqichda 6 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 1 nafar bola 3 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola

2 ball, 3 nafar bola 3 ball, 2 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 20 % ijobiy natijaga erishildi.

Tadqiqotimizning davomini tadqiqotimizga aniqlik kiritish maqsadida nutqida kmchiliklar niqlanmagan bolalarda ham o'tkazishga qaror qildik. Quyidagi jadvalda ta'lim muassasasining 5 va 5 yarim yoshidagi 10 nafar tarbiyalanuvchisida o'tkazilgan mashqlarning natijalari keltirilgan.

Nutqida nuqsonlar aniqlanmagan bolalardagi o'tkazilgan ushbu tadqiqotimizning birinchi bosqichida bolalarda o'z hoxishi bilan tarbiyachining ko'magi asosida mashqlarni bajarishga kirishganlari kuzatildi. Ularning orasida mashlarni bajarishdan bosh tortuvchilari kuzatilmadi. Ammo ular ham psixologning amaliy yordami asosida mashlarni bajardilar.

Ikkinchi va uchunchi bosqichda bolajonlarda past natija ko'rsatgan bolalar aniqlanmadi. Ular psixolog va tarbiyachining kuzatuvida mashqlarni bajonidil bajarishga kirishdilar.

To'rtinchi bosqichda esa bolajonlarning natijalari deyarli ijobiy darajaga chiqdi. Ularning ayrimlari mashqlarni aytishimiz bilan bejarishni boshlab yubordilar.

1, 2, 6, 8 – mashqlarning natijalari deyarli bir xil ko'rsatkichda bo'ldi. Birinchi bosqichda 1 nafar bola 1 ball, 3 nafar bola 2 ball, 3 nafar bola 3 ball 3 nafar bola 4 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 3 ball, 8 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 80 % ijobiy natijaga kuzatildi.

3, 4, 5, 7 – mashqlarning natijalari ham deyarli bir xil ko'rsatkichda bo'ldi. Birinchi bosqichda 1 nafar bola 1 ball, 2 nafar bola 2 ball, 3 nafar bola 3 ball 4 nafar bola 4 ballni qo'lga kiritgan bo'lsa, to'rtinchi bosqichda esa 2 nafar bola 3 ball, 8 nafar bola esa 4 ballni qo'lga kiritishdi. 80 % ijobiy natijaga kuzatildi.

NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR NATIJALARI							
T/r	Topshiriqlar	Bolalar soni foiz	Topshiriqlarni bajarganlik ko'rsatkichlari %				
			1 ball	2 ball	3 ball	4 ball	
1.	Qoshlarni yuqoriga ko'tarib, og'izni katta ochib hayratlanish	10 nafar	1 ta	3 ta	3 ta	3 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	4 ta	4 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
2.	Ko'zlarni qisib go'yoki quyoshga qaragandek holatni hosil qilish.	10 nafar	1 ta	3 ta	3 ta	3 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	4 ta	4 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
3.	Lunjlarni ichkariga tortish (ozg'in bola)	10 nafar	1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	3 ta	5 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
4.	Tilni soat kabi harakatlantirish	10 nafar	1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	3 ta	5 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
5.	Til yordamida og'zingizning ichida xuddi qantni harakatlantirgandek harakatlarni bajaring.	10 nafar	1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	3 ta	5 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
6.	Lunjlarni shishirish. (Baqaloq bola)	10 nafar	1 ta	3 ta	3 ta	3 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	4 ta	4 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
7.	Ko'z bilan o'ng tomonga qaralganda, til bilan chap tomonni ko'rsatish	10 nafar	1 ta	2 ta	3 ta	4 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	3 ta	5 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich
8.	Tilni tanglayga tekkizish orqali otning harakatlariga taqlid qilish.	10 nafar	1 ta	3 ta	3 ta	3 ta	1-bosqich
			0 ta	2 ta	4 ta	4 ta	2-bosqich
			0 ta	1 ta	3 ta	6 ta	3-bosqich
			0 ta	0 ta	2 ta	8 ta	4-bosqich

Tadqiqot davomida maktabgacha yosh davridagi nutqida nuqsoni bor bolalarning nutqiy kamchiliklarini o'rganish va ularni psixokorreksiya qilish maqsadida mavzuga oid ilmiy, pedagogik psixologik va metodik adabiyotlarni o'rganildi va tahlil qilindi. Axriv metodidan bolalarni tibbiy va pedagogik hujjatlarini o'rganishda foydalanildi. Psixolog va tarbiyachi ota onalar bilan suhbat o'tkazishda suhbat metodi qo'llandi. Tadqiqotimiz so'ngida nutqiy kamchilikka ega bo'lgan maktabgacha yosh davridagi bolalarni o'z vaqtida nutqiy nuqsoni aniqlab, ular o'z vaqtida psixokorreksion ta'sir tizimiga jalb etilsa, bolalardagi mavjud kamchiliklarni bartaraf etishda kompleks ta'sir tizimini o'z vaqtida va izchil tashkil etilsa, bolalardagi psixik bilish jarayonlarini rivojlantirishga doimiy tarzda e'tibor berilsa, ulardagi nutqiy nuqsonlarni rolli o'yinlar va qo'l matorikasini rivojlantiruvchi va artikulyatsiyan apparatni rivojlantiruvchi korreksion mashqlar orqali bartaraf etish mumkinligi degan xulosaga kelindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – B. 488.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi" Qonuni Toshkent: O'zbekiston, 2020.
3. Зикеев А.Г. Развитие речи слабослышащих учащихся. – М.: Педагогика, 1996.
4. Николаева Т.В. О международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы сурдопедагогики XXI века» // Дефектология. – Москва, 2007.